

SÜRPRİZ SONLU OLAY ÖRGÜSÜ BAKIMINDAN SEZGİN KAYMAZ'IN 'SEN ALKOL KOKUYORSUN' ADLI ÖYKÜSÜ ÜZERİNE BİLİŞ DEYİŞBİLİMSEL BİR ANALİZ

A Cognitive Poetic Analysis on Sezgin Kaymaz's Short Story 'You smell alcohol' in terms of Twist at the End Plot

Suhan AKINCI OKTAY*

Gazi Türkiyat, Güz 2017/21: 85-95

Öz: Bilişsel deyişbilim, araştırmacılara edebiyat dâhil birçok alanda analiz yapma imkân sunmaktadır. Öyküde var olan olay örgüsü iki kuramsal çerçeve bağlamında analiz edilecektir. Birinci analiz, olası dünyalar kuramı olup hikâyedeki karakterlerin dünyalarını gösterirken ikinci analiz ise sürpriz sonlu olay örgüsünü okuyucuların nasıl gözlemlediğini gösterecektir. Bu kuramlar Sezgin Kaymaz'ın 'Sen alkol kokuyorsun' gibi sonu izleyiciyi şaşırtarak biten öyküleri analiz etme imkân vermektedir. Sonuç olarak iki kuram birbirini tamamlamaktadır demek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Bağlamsal çerçeve kuramı, olası dünyalar kuramı, sürpriz sonlu olay örgüsü, beklenmedik hikâyeler

Abstract: Cognitive poetics offers researchers the possibility of making research on a variety of disciplines including literature. The plot existing in the short story is analyzed in terms of two theoretical frameworks. While the first analysis, which is the possible world theory will reveal the worlds of the characters, the second analysis will demonstrate how readers understand plot twists. The frameworks like this give chance for the analysis of such plots having a twist at the end as in the short story of Sezgin Kaymaz 'You smell alcohol'. In conclusion, it is possible to state that the two theoretical frameworks complement each other.

Keywords: Contextual Frame Theory, possible world theory, twist at the end plot, tales of the unexpected

1. Giriş

Bilişsel Deyişbilim, edebiyatı kişinin günlük tecrübesi olarak algılayıp, kişinin dünyayı anlamlandırması için bilişsel yetilerini kullanarak edebiyatı algılama çabası ve yorumlaması olarak görmektedir. Son yıllarda gerek akademik edebiyat çalışmaları, gerekse edebiyatın konumu ve değeri oldukça değişim göstermiştir. Edebi metinler sadece tarzları açısından değil, aynı zamanda okuyucunun zihninde ne tarz işlemler oluşturdukları bakımından incelenmeye tabii tutulmaya başlanmıştır. Metinler dilbilimsel ve bilişsel işlev yapan genel insan ilkelerine dayalı olarak açıklanmaya başlanmış, edebiyat çalışmaları dilbilim, psikoloji ve bilişsel

* Öğr. Gör., Hacettepe Üniversitesi, İngiliz Dilbilimi Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, suhanoktay@hacettepe.edu.tr.
Gönderim Tarihi: 24.08.2017. Kabul Tarihi: 21.12.2017.

disiplinleri birbirine bağlamıştır (Steen and Gavins 2003). Bilişsel deyişbilim sadece edebiyatı incelemek için değil, genel anlamda dili incelemek için yeni bir yöntem olarak görülmeye başlanmıştır. Bu bağlamda, hikâye izleklerini inceleyerek bilişsel dilbilim alanına katkıda bulunulmuştur. Geliştirilen birtakım bilişsel kuramlar okuyucunun zihnindeki anlamlandırmayı çözmeyi sağlayınca, hikâyelerde var olan olay örgülerini fark etmemizi ve onları farklı yorumlamamızı sağlamıştır. Bu kuramlar metin işlemede dil ve zihin arasındaki dengeyi detaylı bir biçimde analiz etmeyi amaçlamaktadır (Emmott 2003: 145-158).

1. 1. Olası Dünyalar kuramı

Olası dünyalar kuramı edebi ve kurgusal metin analizi yapmak için geliştirilmiş bir kuramdır. Kuram'ın felsefesi Alman filozof Leibniz'e dayanmaktadır. Bu görüşe göre insanların 'gerçek dünya' olarak algıladığı dünya sonsuz dünyalar kümesinden veya alternatif olaylar kümesinden sadece bir tanesidir (Semino 2009). Bir cümlenin doğruluk değerini ölçmek için, dil felsefecileri olası dünyalar kuramını geliştirmişlerdir. Örneğin *Ahmet burada* ve *Ahmet burada değil* cümlesinde iki cümlenin arasında mantıksal çelişki bulunmaktadır. Bir başka deyişle, Ahmet ya buradadır ya da burada değildir. Olası dünyalar kuramı, mantıksal olarak çelişen böyle bir durumu kabul etmez (Semino 2009).

Ryan'a (1991) göre olası dünyada beş çeşit alt dünya veya diğer bir deyişle; özel dünyalar bulunmaktadır. Bunlar Bilgi/inanış dünyası, plan dünyası, zorunluluk dünyaları, istek dünyaları ve fantezi dünyalarıdır. Aşağıda söz konusu dünyalar tanımlanmıştır:

Bilgi/inanış dünyası: Bir karakterin doğru olarak düşündüğü gerçek alanın alternatif çeşitleri

Plan dünyası: Karakter dünyayı değiştirmek için nasıl bir plan gerçekleştirmeyi hedeflemektedir.

Zorunluluk dünyası: Bir karakterin ahlaki ilkelerinden dolayı önlemeye çalıştığı veya toplumsal kurallardan dolayı farkında olduğu ve dolayısıyla kendisini zorunlu hissettiği gerçek alanın alternatif çeşitleri

İstek dünyaları: karakterin isteklerini gerçekleştirmeye çalıştığı veya ait olduğu grubun isteklerini gerçekleştirmeye çalıştığı gerçek alanda bulunan alternatif çeşitler.

Fantezi dünyaları: gerçek alanın alternatif çeşitleri karakterin hayal ettiği, fantezileri veya halüsinasyonları tümüyle karakter tarafından bulunan kurgulara dâhildir.

Ayrıca Ryan'ın dünyalarla ilgili olarak belirttiği bir diğer önemli nokta ise şudur: Bir olay örgüsünün takip edilebilmesi için en az iki dünya arasında çelişki bulunmasının gerektiğini vurgular (Semino 2009).

1.2. Bağlamsal çerçeve kuramı ve sürpriz sonlu olay örgüsü

Farklı olay örgülerindeki çeşitliliği Emmott bu kuramla açıklamaya çalışmıştır. Sürpriz sonlu olay örgüsü olan hikâyeleri ise yine bu kuramdan destek alarak açıklama yoluna gitmiştir. Emmott bu olay örgüsü çeşidinden bir makalesinde bahsetmiştir. Emmott'a göre (2003: 150) sürpriz sonlu hikâyeler gerçek dünya düzeninin dışına çıktıklarından bizi şaşırtmazlar; önceden belirlenen varsayımları yıktıklarından dolayı okuyucuları şaşırtmayı başarırlar. Emmott (2003: 150) sürpriz sonlu teriminin hikâyenin bütün noktası olay örgüsü değişimine bağlı olduğunda kullanılması gerektiğini vurgular. Sürpriz sonlu olay örgüsünün nasıl ortaya çıktığını göstermek için Emmott'un (JeffriesandMcintyre 2010) öne sürdüğü bağlamsal çerçeve kuramına göre ise okuyucular anlatı dizgesini metin dünyasında bulunan bağlamlarla ilişki kurarak zihinlerinde çözümlerler. Diğer bir deyişle, okuyucunun öyküyü okurken gerçekleştirdiği bilişsel durumlarını göstermeyi hedefleyen bir kuramdır. Sürpriz sonlu olay örgüsünün öncüsü İngiliz yazar RoaldDahl olarak bilinir. Kuram Emmott tarafından geliştirilmiş olup kuramın temeli iki kavrama dayalıdır: okuyucuların okuma esnasında zihinlerinde oluşan kurgusal bağlam'a (bağlam oluşturma) ve metinde belirtilen bağlamsal değişimlere bilişsel olarak nasıl tepki verdiklerine (bağlam izleme) dayalıdır. Bir metin kurgusal dünyadaki bir olayı konu edindiğinde, okuyucu zihinsel olarak aşağıdaki soruların cevaplarını bulmaya çalışır:

- a) Fiziksel çevrede hangi karakterler vardır?
- b) Olay nerede geçmektedir?
- c) Olayın yaklaşık zamanı nedir?

Zihinsel olarak bağlam oluşturmak için okuyucular 'belirli karakterleri, belirli yerde ve belirli bir zamanda ' gruplayıp bağlamsal değişimleri devamlı olarak izlemelidirler. Bu olay Emmott'un tanımı çerçevesinde, 'bağlam izleme' olarak adlandırılmıştır. 'Bağlamsal çerçeve' kavramı, 'bağlam izleme' kavramı ile iç içe kavramlar olarak görülebilir. Bu kavramlar hem okuyuculara karakterleri zamansal ve uzamsal bağlamda bir çerçeveye oturtmalarını sağlar hem de şimdiki çerçevede değişiklik olup olmadığını kontrol etme imkânı verir. Başka bir deyişle, okuyucu metinde kafasında sürekli olarak karakter, zaman ve yer kontrolü yaparak metnin çerçevesi hakkında bilgi, sahibi olur.

Birinci analizle eş zamanlı olarak ikinci analiz yapılmıştır. Bu makalede Sezgin Kaymaz'ın 'Sen alkol kokuyorsun' adlı öyküsünde var olan sürpriz sonlu olay örgüsünün nasıl gerçekleştiğini göstermek amaçlanmaktadır. Bu hikâyedeki sürpriz

sonlu çerçevedeki olay örgüsüne göre bir analiz yapılarak sürpriz sonlu olay örgüsünün okuyucunun zihninde nasıl gerçekleştiğini göstermek amaçlanmıştır. Emmott, Roald Dahl'ın öykülerinden yola çıkarak sürpriz sonlu hikâyelerde okuyucunun ne tür bilişsel çerçevelerle okuyucuya olayı farklı gösterdiğini ifade etmektedir. Bu tür hikâyelerde üç türlü kriter bulunmaktadır:

- 1- **Yansıtılan çerçeve (projected frame):** Hikâyede ön plana atılarak oluşturulan çerçevedir. Hikâyede öncelenen ana olaylar dizgesidir.
- 2- **Çerçeve varsayımları (frame assumptions):** Hikâyede sonradan oluşturulan çerçeveye yöneliktir. Sürpriz sonlu olay örgüsünü gerçekleştirirler.

Çapraz çerçeve (Cross frame), planlı yansıtılan çerçeve (Planned projected frame) ve hatalı inanış çerçevesi (Erroneous belief frame) gibi türleri bulunmaktadır. Hikâyenin özelliklerine göre farklılık gösterir. Planlı yansıtılan çerçevede bu planları oluşturan karakter açısından ileride olabilecek olayları getiren çerçeve olarak tanımlanabilir. Çapraz çerçeve ise, hikâyede belirtilmeyen ama okuyucu farkında olduğunda hikâyedeki karakterleri yeniden yorumlamasını sağlayan çerçeve olarak görülebilir.

Hikâye özelliğine göre çeşitlilik gösterir.

- 3- **Hikâyede var olan kişinin kimliğine veya rolüne yönelik değişimler (Role re-appraisal):** Hikâyede bulunan farklı çerçevelerle sunulan kişiye farklı değer biçmemiz söz konusudur. Örneğin, yanlış kimlik oluşumu gerçekleşebilir. Kötü olarak sunulan biri iyi olarak görünür hikâye sonunda ve sürpriz sonlu olay örgüsü gerçekleşir.

Öyküde var olan çerçeveler yönelik analiz öyküdeki sürpriz sonlu izleğin nasıl gerçekleştiğini bilişsel bağlamda göstermektedir. (Emmott 2003: 150-158)

2. ANALİZ

Aşağıdaki kısımda analiz öncesi öykü karakterleri ve öykü özeti verilmiştir:

2.1. Öykü karakterleri

Günseli: Öykünün ana karakteri

Cemal: Günseli'nin kocası

Harun: Cemal'in arkadaşı

2.2. Öykü Özeti

Sezgin Kaymaz'ın 'Sen alkol kokuyorsun' adlı öyküsü altı aylık hamile Günseli'nin kocası Cemil ile olan evliliğinin eskisi gibi olmadığı fikriyle başlar. Günseli ve Cemal bir yıllık evlidirler. Günseli kocasının değiştiğini eskisi gibi olmadığını düşünmektedir. Günseli üniversitede öğrenci olan Cemil'in son zamanlarda okula da uğramadığını öğrenir ve kocasından iyice şüphelenmeye başlar. Cemil'in arkadaşı kuru temizlemeci Halil'in yanına uğrayıp oradan da Kimene Halil'in meyhanesine gittiğini düşünmektedir. Annesinden nasihat ister bu evliliği yürütmek için. Annesi ise kocasına sabrederek onu eve bağlaması gerektiğini söyler. Eğer sabretmezse kocasını kaçıracağını söyler. Oysa Günseli'nin boşanmaktan çekindiği yoktur. Geçmişte her iki gencin ailesi de bu evliliği onaylamasalar da istemeyerek razı olmuşlardır. Buna rağmen Günseli'nin annesi Günseli kocasının içmeye başladığını söylemesine rağmen kocasının yüzüne gülüp o hayattan kocasını uzaklaştırması gerektiğini belirtir. O sürede aylardan Ramazan ayıdır. Günseli bayrama kadar hiç belli etmeden kocasını gülyüzle karşılayıp Cemal'in düzelmesini, kendisine ilgi göstermesini, her şeyin eskisi gibi olmasını umut eder. Eğer düzelmezse de kocasını terk etmeyi planlar.

Cemal her eve geldiği akşam rakı kokarak gelir. Günseli hamile olduğu için bu durumdan çok rahatsızdır. Günseli her gün bayrama kadar kalan günleri saymaktadır. Bayrama kadar kocası düzelmezse evi terk edip gidecektir. Fakat kocasında hiçbir farklılık ve düzelme olmamaktadır. Son gün Günseli 'Artık bu iş bitti ' olarak olaya bakar. Kocasını eve gelip Günseli'ye aşağıda arkadaşı Harun'un beklediğini söyleyince, Günseli sinirlenip kocasının okula gitmediğini bildiğini Cemal'in yüzüne vurur. Günseli kocasına sinirlenip bağırıp çağırmaya başlar. Bu sırada birden kanaması olur ve bayılır. Cemal'in arkadaşı Harun, genç çifti hastaneye acil olarak yetiştirir. Olaylar en son şaşırtıcı bir biçimde sonuçlanır. Günseli'nin kocası bebekleri olacak diye üniversite kaydını dondurur. Cemal Günseli'nin kayıt dondurup çalışmaya başladığını öğrenmesini istemez. Çünkü Cemal Günseli'nin okumaktan vazgeçtiğini düşüneceğini zannedip endişelenmesinden rahatsız olur. Cemal doğacak bebeklerine katkıda bulunmak istediği için kayıt dondurur ve çalışmaya başlar. Harun, Cemal'e babasının kömür tevzii deposunda kürekçilik işi ayarlar. Cemal sabahtan akşama kamyonlara kömür taşımaktadır. Günselinin babası annesine bile söylemeden Cemal'e Kimene Halil'in yerinde gece işi de ayarlamıştır. Cemal oradan çıktıktan sonra arkadaşı Harun'un yanına yorgunluğunu çıkarmak için bir çay içmeye gitmektedir. Harun, Cemal ve Günseli'nin doğacak olan bebeklerine hediye olarak bebek karyolası almış ve o karyolayı eve çıkarmak için Harun ile Cemal eve beraber gelmişler ve o sırada Günseli aniden bayılmıştır.

Öyküde var olan olay örgüsü iki kuramsal çerçeve bağlamında analiz edilecektir. İki farklı bütünleşik analiz birbirini tamamlayacaktır. Birinci analiz olan olası dünyalar kuramı ile öyküde bulunan dünyalar yansıtılacaktır ve ikinci analizle ise

öyküde bulunan çerçeveler ve sürpriz sonlu olay örgüsünün nasıl gerçekleştiği görülecektir. Öyküde bulunan dünyaları analiz etmek öyküdeki olay örgüsünü göstermesi ve sürpriz sonun nasıl gerçekleştiğinin izlenmesi açısından önem taşımaktadır. Öyküde Günseli'nin kafasında oluşturulan dünyalar ve Günseli'nin babası ve annesinin dünyaları verilmektedir. Öyküdeki birinci analizin basamakları aşağıdaki şekilde yapılacaktır.

Öyküde bulunan kısımlar tek tek öyküde bulunan istek dünyası, bilgi/inanış dünyası ve plan dünyası bakımından ele alınacaktır. Öyküde Günseli'nin oluşturduğu dünyalar ve daha sonra Günseli'nin anne ve babasının oluşturduğu olası dünyalar kısaca şu şekilde özetlenebilir:

2.1. Öyküde Günseli tarafından oluşturulan olası dünyalar

2.1.1. İstek dünyası: Günseli hamile olduğundan kocasından her zamankinden daha fazla ilgiye, sevgiye ihtiyacı vardır.

Öyküde Günseli'nin istek dünyasına ilişkin bulunan örneklerden birkaçı aşağıda verilmiştir:

- 1) Günseli: 'Ben burda hamileyim... Her zamankinden fazla ilgiye, sevgiye ihtiyacım var' (s.310)
- 2) Günseli: 'Aşerdiği günlerde, gecelerde bile evde olmayışını, sabahları bir tatlı söz etmeyişi, okuldan kaytarışını bile bir yere kadar idare edebilir, hoş görebilirdi, ama şu içme meselesi yok muydu? Nereden çıkmıştı o?' (s.313)
- 3) Günseli: 'Bak, önümüz bayram, benim karnım burnumda, saat olmuş akşamın kaç, daha ortalarda yok. Hiç düşünmüyor. Karım evde bir başına ne yapıyordur? Bir ihtiyacı falan var mıdır? Dağıttı, iyice dağıttı'. (s.309)

Örneklere de görüldüğü üzere Günseli'nin kocasıyla ilgili istek ve beklentileri öyküde belirtilmiştir.

2.1.2. Bilgi/İnanış Dünyası: Günseli kocası Cemal'in okula gitmeyip kuru temizlemeci arkadaşı Halil'in yanında vakit geçirdikten sonra Kimene Halil'in meyhanesine gidip içki kokularıyla eve döndüğüne inanmaktadır.

Günseli kocası hakkında edindiği bilgiyi annesiyle şu şekilde paylaşır:

- 1) Günseli: 'Araştırdım, soruşturdum, her şeyi öğrendim... Sabahtan, 'Okula gidiyorum,' deyip çıkıyor, ama öğrendim, kapısından bile geçtiği yokmuş okulun. Kayboluyor ortadan. Kim bilir nerelerde sürüyor! Sonra, akşama

doğru bir kuru temizlemeci arkadaşı var ya bunun... Hani biz nişanlıyken sizin eve de gelir giderdi kuyruk gibi peşine takılıp... Harun Harun... Ortaya çıkıp onun yanına uğruyormuş... Ondan sonra da ver elini Kimene Halil'in meyhanesi...' (s. 309)

Günseli kocasıyla ilgili düşüncelerini ve şikâyetlerini öyküde şu şekilde ifade eder:

- 2) Günseli: 'Severek evlenmişti ve belki de halen devam ediyordu sevmeye. Her cevrine bir yere kadar katlanabilirdi sevdiği adamın, her cefasını bir yere kadar sineye çekebilirdi. Aşerdiği günlerde, gecelerde bile evde olmayışını, sabahları bir tatlı söz etmeyişi, okuldan kaytarışını bile bir yere kadar idare edebilir, hoş bile görebilirdi, ama şu içme meselesi yok muydu? Nereden çıkmıştı o? Bekârken bile ağzına alkol koymayan adam, nereden icap etmişti de her gece içmeye başlamıştı? Durup dururken, kibrit çaksan havaya uçacak hallere düşmesinin sebebi ne olabilirdi? Hepsi bir yana, oruç ayında, ramazanda içmek neyin nesiydi? Hamile eşin yanına leş gibi rakı kokarak gelmek nasıl bir duygunun, düşüncenin, ruh halinin eseriydi? Bu nasıl bir insanlıktı? Ne olmuştu onun sevdiği adama?' (s. 313)

Günseli: 'Gelmiyor ki... Şimdi o kuru temizlemeci itin yanındadır. Biraz sonra da Kimene Halil'in yerinde olacak'. (s. 314)

Günseli kendi dünyasında eşinin kuru temizlemeci arkadaşının yanında olduğunu ve daha sonra meyhaneye gideceğini kafasında kurar.

2.1.3. Plan dünyası: Günseli kocası Cemal bayramın birinci gününe kadar düzelmezse annesinin evine gidip kocasını terk etmeyi planlar. Bu kısımda öyküde ana karakter Günseli'nin evliliği ve hayatı hakkındaki planlarını gözlemlemekteyiz. Öyküden bu dünya hakkında aşağıdaki örnek verilebilir:

Günselinin kocası Cemil ile ilgili düşünceleri ve evliliğiyle ilgili boşanma fikri öyküde Günseli'nin konuşmalarında gözlemlenmektedir.

- 1) Günseli: 'Bayramın birinci günü! Eğer bu iş bu zamana kadar düzelmezse, kocası, Cemil, bayram namazından dönüp de, tabii o da giderse, karısı ile bayramlaştıktan hemen sonra, Günseli birkaç ufak tefeğini alıp evi terk edecekti. Annesinin evi, birkaç apartman ötedeydi. 'Gezmeye gider gibi,' diye düşünmüştü.' (s. 315)

Günseli öyküde bu konuşmalarıyla Cemil'e zaman tanıyarak sabır gösteriyordu. Her şeyin zamanla değişeceğini umuyordu. Eğer değişmezse boşanmayı planlıyordu. Öyküde bu kısım Günseli'nin plan dünyasına ilişkin örnek olarak görülmektedir. Günseli bir kadın olarak boşanmanın bütün halleriyle, duygusal

boyutuyla düşünmektedir. Günseli kocası Cemal'in kendine yaşattıklarını bütün boyutlarıyla sorgulamaktadır.

2.1.4. Zorunluluk dünyası: Günseli üç ay sonra bebek doğduğunda, hayatın kendi payına yaratacağı zorunlulukların farkındadır ve öyküde bu dünyaya ilişkin düşüncelerinden bahsetmektedir. Öyküde bu dünyaya ilişkin örnekler aşağıdaki şekildedir:

Günseli: Üç ay sonra bebek doğacaktı. Sonra bir tamam kördüğüm olmayacak mıydı işler? İyice içinden çıkılmaz bir hal almayacak mıydı? Bir tarafta bebek, bir tarafta işe gitme, eve ekmek getirme mecburiyeti, kocadan hayır olmadığına göre, bir tarafta üçe, beşe katlanacak masraflar... Nereye kadar?

Günseli bu konuşma ile zorunluluklarının farkındadır ve bu zorunluluklarına göre bir karar verme aşamasındadır. Ana karakter Günseli kendi hayatını korumak için bazı planlar yapmak zorundadır. Bebek doğunca bebeğin bakım masrafı, Günseli'nin eve para getirme, evi çekip çevirme zorunluluğu ve bunların hiçbirinin farkında olmayan kocası. Bütün bunlar Günseli'yi çıkış yolu bulmaya itmektir.

Diğer taraftan Günseli'nin dışında Günseli'nin babasının ve annesinin anlattığı gerçeklerden oluşan olası dünya ise şu şekildedir:

2.1.5. Bilgi/İnanış dünyası: Günseli'nin babası ve annesi Günseli'nin kocasının okul kaydını dondurduğunu ve doğacak bebeklerine destek olmak için çalışmaya başladığı gerçeğini anlatırlar. Kocasının arkadaşı Harun babasının tevzii deposunda kürekçilik ayarladığını ve Cemal'in sabahtan akşama kadar çalıştığından bahsederler kızlarına. Cemal akşam tevzii çıkışında arkadaşı Harun'un yanına uğrayıp bir çay içerek yorgunluk atıp gece işi olan Kimene Halil'in yerine gitmektedir. Anason kokusu da üstüne orada çalışırken sinmektedir.

Günseli'nin annesi ve babası kendi bilgi ve inancı dünyasını açıklayarak Günseliye kocası Cemal hakkındaki gerçekleri açıklar. Bu dünya öyküde şu şekilde yansıtılmıştır:

- 1) Günseli'nin annesi: 'Kayıt dondurmuş Cemil...' 'Okuldan kaçıyor falan değilmiş. Devamsızlıktan atılmamak için kayıt dondurmuş.'

'Dinle kızım... Kocan kayıt dondurmuş, çünkü hamile olduğunu öğrendiği gün, çalışıp para kazanmaya, bir kenara üç-beş kuruş atmaya, okulunu o parayla okumaya, bebek doğduktan sonra artacak masraflara karınca kararınca, az da olsa katkıda bulunmaya karar vermiş...'

'Evet... İş aramasına da gerek yokmuş üstelik. Harun, ona babasının kömür tevzii deposunda kürekçilik ayarlamış. Kocan, sabahtan akşama kadar o depoda çuvallara, kamyonlara ve kamyonetlere kömür doldurmuş, senin şikâyet edip durduğun şu aylar boyunca...' (s.326)

Günseli annesinin kocası hakkındaki gerçekleri açıklamasına karşı Günseli annesine gündüz çalışıp gece gidip Kimene Halil'in yerinde kazandığı parayı yediğinden bahsederek annesine yine karşı bir argüman geliştirir. Bunun üzerine Günseli'nin babası konuşmayı devralır ve kızlarını birlikte ikna etmeye çalışırlar.

Sonuç olarak, olası dünyalar analizi öyküde Günseli'nin kurduğu dünyadan yola çıkar ve aslında öyküde Günseli'nin kurduğu dünyadan farklı dünyaların bulunduğunu gösterir. Bu farklılık ve öykünün okuyucuyu sonunda şaşırtması ise ikinci analiz olan Catherine Emmott'un kuramına dayalı olarak açıklanacaktır. Bu üç madde ve olası dünyalar kuramının örtüşmesi aşağıdaki şekildedir:

1. Günseli'nin bilgi/inanış dünyası öyküde **yansıtılan çerçevedir**. Diğer bir deyişle, okuyucu olayları Günseli'nin bakış açısından gözlemler. Buna bağlı olarak, Günseli kocası Cemal'in okuluna gitmeyip bütün gün arkadaşı kuru temizlemeci Halil'in yanında vakit geçirip akşama doğrudan Kimene Halil'in meyhanesine gidip içki içip eve döndüğünü düşünür. Hikâyede okuyucuya yansıtılan çerçeve ana karakter Günseli'nin bilgi ve inanış dünyasından gelmektedir.
2. Öyküdeki diğer bir çerçeve ise Günseli tarafından okuyucuya sunulan **planlı yansıtılan çerçeve** diye adlandırılabilir çerçeve türüdür. Bu çerçeve doğrultusunda hikâye devam ederken Günseli annesinin de öğüdüyle kocasına bir süre daha zaman vermeye karar verir. Bayramın birinci gününe kadar bekleyip eğer kocası düzelmezse evi terk etmeyi planlar. Emmott'un (2003: 151) da belirttiği gibi özellikle insan hırsı söz konusu olduğunda kişiler bütün olasılıkları göz önüne alamadığından, kişinin kendisinin hikâyede oluşturduğu planlar dünyası kişiyi yanıltabilir demektir (Emmott 2003: 151). Günseli de kocasını terk etmeyi planlayıp gün sayarken bir anda kocasının kapıda arkadaşı Harun'un beklediğini söyleyip hemen aşağı inip gideceğini belirtmesi Günseli'yi aşırı sinirlendirdiğinden Günseli kocası Cemal hakkında her şeyi bildiğini yüzüne vurur. Hikâyenin ana karakteri Günseli planlı çerçevenin dışına çıkıp hırslarına kapılıp her şeyi bildiğini belirterek kocasına tepkisini belirtir. Diğer bir deyişle, öyküdeki planlı yansıtılan çerçeve olası dünyalar kuramı analizinden Günseli'nin plan dünyasından gelmektedir.

Hikâyenin sonuna doğru ise Günseli'nin anne ve babasının hikâyede yansıtılan çerçevenin yanlış olduğunu Günseliye bildirmesi, hikâye sonunda **çapraz çerçeve**'nin ortaya çıkması hikâyede görülen sürpriz sonlu olay

örgüsünü ortaya çıkarmaktadır. Çapraz çerçeve ise öyküde olası dünyalar analizinden Günseli'nin anne ve babasının bilgi ve inanış dünyasından gelmektedir. Öykü sonunda görülen çapraz çerçevede Günseli'nin kocası Cemal'in doğacak bebeklerine destek olmak için iş bulup çalıştığını belirtir. Akşama doğru ise iş çıkışı arkadaşı kuru temizlemeci Halil'in yanına uğrayıp çay içtiğini gece ise Kimene Halil'in yerine gidip çalışmaya devam etmektedir. Kocası Cemal içki içmediği halde anason kokusu üstüne bulaşmaktadır. Çapraz çerçeve yansıtılan çerçevenin aksi yönündedir ve gerçekler çapraz çerçevede ortaya çıkmaktadır. Öyküde analiz edilen olası dünyalar kuramı ise bize var olan çerçeveleri göstermektedir.

Hikâyede gerçeği öğrenmemiz Günseli karakterinin yansıttığı **hatalı inanış çerçevesinden** kaynaklanmaktadır. Günseli'nin kocasını okula gitmeyip bütün gün orada burada dolaşip alkol alan biri olarak görmesi ve bu fikrine inanması öyküdeki hatalı inanış çerçevesini getirmiştir. Bu çerçeveden dolayı kocası Cemal olumsuz bir roldedir. Bu çerçeveyi de aynı şekilde öyküde analiz edilen Günseli'nin olası dünyalar kuramı bağlamında bilgi ve inanış dünyası vermektedir.

3. Hikâyede Günseli'nin kocası Cemal sorumsuz, hamile eşi ve doğacak bebeği için hiçbir fedakârlık yapmayan, kendi hayatına bakan, alkol alan bir koca rolündedir. Yansıtılan çerçeve bu yöndedir. Oysa çapraz çerçevede, Cemal ile ilgili gerçekler Cemal'in koca **rolünün yeniden değerlendirilmesi** gerektiğini ortaya çıkarır. Öykü'nün sürpriz sonlu olay örgüsünde, Günseli'nin kocası Cemal ile ilgili olarak olumsuzdan olumluya dönen bir olgu ortaya çıkar. Cemal iyi, fedakâr, eşini düşünen bir koca rolündedir aslında. Öyküde sürpriz sonlu bitiş olmasından dolayı, öykü sonunda karakterin yansıtılanın aksine iyi biri olduğunu göstererek okuyucuyu şaşırtmayı başarmaktadır.

3. Tartışma

Sezgin Kaymaz'ın 'Sen Alkol kokuyorsun' adlı öyküsünde ana karakter Günseli'nin yansıttığı çerçeve kocası Cemal'in bütün gün başıboş dolaşip gecede gidip Kimene Halil'in yerinde alkol alması çerçevesidir. Çerçeve bilgilerine Günseli'nin öykü boyunca oluşturduğu Bilgi/inanış dünyası, istek dünyası, plan dünyası, zorunluluk dünyası, fantezi dünyaları gibi olası dünyalar kuramı ile oluşturulan bilgilerden ulaşılmıştır. Okuyucuya öyküde ilk öne çıkarılan çerçeve budur. Hikâyenin sonuna doğru Günseli'nin hatalı inanış çerçevesinden olaylara baktığı ve çapraz çerçevede daha farklı bir olay örgüsü bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Bu çerçeveye göre Günseli'nin kocası Cemal'in doğacak bebeklerine destek olmak için iş bulup çalıştığını ortaya çıkar. Akşama doğru ise iş çıkışı arkadaşı kuru temizlemeci Halil'in yanına uğrayıp çay içtiğini gece ise Kimene Halil'in yerine

gidip çalışmaya devam ettiği gerçeği ortaya çıkar. Kocasını Cemal içki içmediği halde anason kokusu üstüne bulaşmaktadır. Çapraz çerçeve yansıtılan çerçevenin aksi yönündedir ve gerçekler çapraz çerçevede ortaya çıkmaktadır. Hikâyede şaşırtıcı sonlu olayların tamamen farklı olması ve Günseli'nin kocasını Cemal'in hikâyede Günseli'nin bahsettiği gibi sorumsuz biri olmadığı tam tersi doğacak bebekleri için çabaladığı ortaya çıkar.

4. Sonuç

Bilişsel deyişbilim kuramlarından yola çıkarak yapılan bu öykü analizi, öyküdeki şaşırtıcı sonlu olay örgüsü oluşumu hakkında bilimsel veriler öne sürmektedir. Hikâyede uygulanan olası dünyalar kuramı ve bağlamsal çerçeve kuramları okuyucunun öyküleri bilişsel bakımdan nasıl analiz ettiğini göstermektedir. Bu analiz, araştırmacılara diğer sürpriz sonlu hikâye çeşitleri için araştırmalar yapılabileceğini göstermektedir. Örneğin, dedektif hikâyelerinin veya bilim kurgu türünün sürpriz sona nasıl ulaştığı araştırmacılar için bir başka analizin konusu olabilir.

KAYNAKÇA

- EMMOTT, C. (2003), 'Reading for pleasure: a cognitive poetic analysis of 'twists in the tale' and other plot reversals in narrative texts', in Gavins, J. and Steen, G. (eds.) *Cognitive Poetics in Practice*, pp.145-60, London: Routledge.
- JEFFRIES, L. AND D. MCINTYRE (2010), *Stylistics*, Cambridge: CUP.
- KAYMAZ, S. (2005), 'Sen alkol Kokuyorsun'. *Sandık Odası*, İstanbul: İletişim Yayıncılık., and Narrative
- RYAN, Marie-Laure (1991), *Possible worlds, Artificial Intelligence*. Bloomington: Indiana University Press.
- STEEN, J. and G. GAVINS (2003), 'Contextualising Cognitive Poetics'. *Cognitive Poetics in Practice*. London: Routledge.
- SEMİNO, E. (2009), 'Text Worlds', Ed. Brone, G. And J. Vandaele, *Application of Cognitive Linguistics*, Berlin: Mouton de Gruyter.